

Legenda o svetoj Katarini

Kedačić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:969642>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Engleskog jezika i književnosti i
Hrvatskog jezika i književnosti

Paula Kedačić

Legenda o svetoj Katarini

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2024.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Dvopredmetni prijediplomski studij Engleskog jezika i književnosti i Hrvatskog
jezika i književnosti

Paula Kedačić

LEGENDA O SVETOJ KATARINI

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologije, znanstvena
grana teorija i povijest književnosti

Mentor: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2024.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

ZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku

4.9.2024.

Paula Kedačić 0122239036

Ime i prezime studenta, JMBAG

SADRŽAJ

UVOD	1
LEGENDA	2
Svetačke legende.....	3
LEGENDA O SV. KATARINI ALEKSANDRIJSKOJ	4
Zadarska latinička prozna legenda	6
Versificirane legende.....	8
ZAKLJUČAK.....	17
LITERATURA.....	18

SAŽETAK

Tema je ovog završnog rada legenda o sv. Katarini. U uvodnom je poglavlju prikazan sažetak legende o svetoj Katarini Aleksandrijskoj te kome je i kojim gradovima ona zaštitnica. Pojašnjen je pojam legende kao žanra usmene književnosti te je navedeno kada se ona prvi put pojavljuje, kada je naziv prvi put upotrijebljen, o čemu ona može govoriti, a navedeni su i primjeri nekih od najpoznatijih legendi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti. Definirani su pojmovi sveca i svetačke legende te su navedeni neki primjeri svetačkih legendi. Legenda o sv. Katarini u Hrvata počela se širiti još prije 10. st., a zapisana legenda, kojom se ovaj rad bavi, pojavljuje se u obliku zadarske latiničke prozne legende o sv. Katarini, u kojoj je svetica prikazana kao iznimno učena žena i ta činjenica čini sv. Katarinu prvom učenom ženom u hrvatskoj književnoj kulturi. Osim prozne legende o sv. Katarini, prikazane su i tri versificirane legende koje se bave njezinim životom, odlučnošću protiv poganskih uvjerenja kralja Maksimina te njezinom smrću. Svojom netaknutom vjerom u svojeg zaručnika, Isusa Krista, svojom ljepotom, a ponajviše svojom učenošću i smionošću, Katarina ostaje jednom od najomiljenijih svetica za štovanje što u svijetu, što u Hrvata.

Ključne riječi: sv. Katarina, legenda, sveci, učenost, usmena književnost

UVOD

Sveta Katarina Aleksandrijska, kršćanska mučenica i svetica iz Aleksandrije, živjela je kao službenica i zaručnica Isusa Krista. Čak ni u mučeništvu, a naposljetku ni smrti, nije odustala od svoje vjere. Njezina se legenda proširila već u 7. stoljeću, a budući da se u kasnijoj legendi govori da je nakon smrti uznesena na goru Sinaj, u 9. su stoljeću monasi na tom području pronašli njezine ostatke i pokopali ih u manastiru koji je imenovan po njoj. U usmenoj je predaji legenda o svetoj Katarini ulijevala nadu mnogim djevojkama koje su slijedile Kristov nauk, pogotovo u doba progona kršćana u 4. stoljeću, zbog čega je sveta Katarina zaštitnica djevojaka, a pored njih i studenata, teologa, znanstvenika, znanosti, teologije, filozofije te gradova Siona, Freiburga, Freistadta, itd.¹ U hrvatskoj književnoj kulturi, legenda o sv. Katarini zapisana je u zadarskoj latiničkoj proznoj legendi, koja je zapisana/prepisana u 15. stoljeću i smatra se jednim od „najljepših djela hrvatske srednjovjekovne proze“ (Fališevac 2010: 255).

¹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Katarina_Aleksandrijska (3.12.2022.)

LEGENDA

Jedan od najrasprostranjenijih žanrova usmene književnosti jest legenda. Naziv potječe od srednjovjekovnog latinskog za *što se ima pročitati* i latinskog *legere* što znači čitati. Izvorno je legenda čitanje određenih odlomaka iz priča o životima svetaca, odnosno knjiga ili zbirka koja sadrži takve priče (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje). Prvi je put u tom značenju naziv upotrijebljen u naslovu *Legenda aurea* Jakova Varaginskog iz 13. stoljeća. U 17. i 18. stoljeću, bolandisti (nazvani po flamanskom isusovcu J. de Bollandu) skupili su katoličke legende u najveću zbirku pod nazivom *Acta Sanctorum*, i tom je objedinjenom zbirkom dokazano koliko su prva stoljeća kršćanstva bila obilježena legendama i životima svetaca i to ne samo u književnom smislu, već i u likovno-umjetničkom (Jolles 2000: 26). Legenda, koja sadrži *vitū* o određenom svecu nastaje kada se „kažnjivoj krivnji“ suprotstavi „djelatna vrлина“ (Jolles 2000: 30), odnosno, kad se sveti pojedinac suprotstavi svome poganskom progonitelju. Taj poganski progonitelj muči i naposljetku ubije svetog pojedinca. Sveti pojedinac netom prije ili tijekom čina umiranja izvede čudo i za sobom ostavlja relikvije koje kasnije služe za oblikovanje legende i vjerovanje u svetog pojedinca (Jolles 2000: 41-42).

Legenda je zapravo isprva bila oblik pisane književnosti, ali je zahvaljujući usmenom prenošenju postala vrsta narodne priče u prozi ili stihu. Sadržaj legende je raznolik; može govoriti o ovozemaljskom životu svetaca ili pojedinačnom svetačkom čudu, ali i ne mora biti religioznog sadržaja, već o običnom čovjeku i njegovu odnosu s višim silama kršćanskog svijeta, kao i o životu narodnih junaka namijenjene zabavi. Legenda o 40 mučenika i legenda o sv. Jurju najstarije su legende hrvatske srednjovjekovne književnosti, a sačuvane su u rukopisima iz 13. stoljeća.²

U moderno je doba legenda nazvana drukčijim imenom. Spomenuta „djelatna vrлина“ u moderno doba odnosi se na izvanredna postignuća. Ovdje Jolles za primjer navodi sportaše čija se postignuća razvlače po novinama, a nazivaju se rekordima. Sportski rekord u ovom kontekstu nije srednjovjekovno čudo, nego „čudo u smislu ostvarenja kojega dotad nije bilo“ (Jolles 2000: 58). Tako jedan sportski pobjednik ne dobiva pravu *vitū*, već jednostavni oblik legende u odvojenom dijelu novina, sportskim novostima (Jolles 2000: 59). Neke od modernih „sportskih legendi“, takoreći, su Dražen Petrović, Serena Williams, Novak Đoković, Sandra Perković, Luka Modrić, itd.

² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35853> (3.12.2022.)

Svetačke legende

Kako bi se definirao pojam *svetačka legenda*, prvo je važno definirati pojam *svetac*. U svojem diplomskom radu Brajdić definira sveca kao osobu „koja je uspjela uspostaviti kontakt između Neba i Zemlje.“ (Brajdić 2021: 16). Svetac je onda ona osoba čija povijest nije sasvim poznata, ali ono što je poznato jest da mnogo propatio i bio iznimno povezan s Bogom samim (Brajdić 2021: 17). Sveci su dakle bili ljudi koji nisu uživali u stvarima u kojima su ostali ljudi uživali, sveci su bili skromni, pobožni, a najčešće i mučenici koji su bili mučeni i koji su umrli za svoju vjeru. Svetačke legende onda obrađuju živote i djelovanje tih svetaca. Legenda ili *vita* u kontekstu svetaca ne bavi se isključivo linearnim tijekom života nekog sveca, od rođenja do smrti. Veći je naglasak na vrlini tog sveca i čuda koje je izvodio tijekom svojeg djelovanja. „Legenda uopće ne poznaje „historijsko“ u ovom smislu, ona poznaje i spoznaje samo vrlinu i čudo.“ (Jolles 2000: 40). Svetačke su legende također poznate pod nazivom *hagiografije*. Hagiografije su jedan od najranijih oblika kršćanske književnosti, ali i najraširenijih srednjovjekovnih književnih oblika.³ Poanta je svetačkih legendi bila da obični ljudi imaju primjer iz kojeg mogu naučiti živjeti mirnim, skromnim i pobožnim životom koji je obilježen minimalnim grijehom. Neke od najpoznatijih svetačkih legendi su već spomenuta legenda o sv. Jurju, zatim legenda o sv. Alekseju, legenda o sv. Nikoli, legenda o sv. Luciji te za ovaj rad najvažnija legenda, legenda o sv. Katarini.

³ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/hagiografije> (11.7.2024.)

LEGENDA O SV. KATARINI ALEKSANDRIJSKOJ

Sveta je Katarina rođena u Aleksandriji oko 282. godine. Potječe od iznimno bogatih roditelja koji su bili pogani, otac Konstantin i majka Sabinela.⁴ Budući da su joj roditelji bili imućni, potrudili su se kćeri pružiti najbolju moguću izobrazbu dostupnu. Katarina je vrlo brzo napredovala u svakoj vrsti nauke, a uskoro je toliko napredovala da je mogla nadmudriti svakog tko je pokušao nadmudriti nju. Osim što je bila vrlo pametna i mudra, Katarina je bila i iznimno lijepa, zbog čega je bila ponosna, ali joj je duša ipak ostala čista. Još dok je bila mlada djevojka, brinula se da ne okalja svoju dušu i tijelo raznoraznim nečistoćama. Budući da je bila lijepa i dušom i tijelom, okruživali su je razni prosci, od kojih nijedan nije bio dovoljno lijep i mudar za Katarinu.

„Tada je Katarina jednog dana upoznala nekog kršćanskog svećenika, koji joj je rekao, da on pozna jednog mladića, koji bi bio dovoljno i mudar i dovoljno lijep za nju, svakako daleko mudriji i ljepši od svih dosadašnjih njezinih mladića, koji su željeli nju za svoju zaručnicu.“
(Živković 2005: 383)

Čuvši to, Katarina je odmah zaželjela vidjeti tog mladića, ne slutivši uopće da se radi o Sinu Božjemu. Sljedeće joj se noći Krist pojavio u snu. Toliko ju je obuzela njegova ljepota da je izjavila da ne želi nijednog drugog zaručnika osim njega. Naravno, u tom je trenutku još uvijek bila poganka, ali tada je odlučila prihvatiti kršćansku vjeru i primiti sveto krštenje. Pošto se krstila, Krist joj se opet ukaza i obdari je zaručničkim prstenom. Od tog je trenutka njezina čista duša zauvijek pripala Isusu Kristu i ništa ju ovozemaljsko više nije moglo okaljati.

U vrijeme cara Maksimina, progonitelja kršćana, Katarina je imala 18 godina. Taj je car posebno naredio da se kršćani koji nisu htjeli žrtvovati žrtve rimskim bogovima kazne smrću. To je razalostilo Katarinu i ona, neustrašiva kakva je bila, stade pred cara govoreći mu da su njegovi bogovi laž i obmana. Netaknut Katarininom izjavom, već njezinom neustrašivošću i hrabrošću, car se zaljubi u Katarinu i poželi ju za svoju zaručnicu, iako je imao ženu. Katarina ga je odlučno odbila. Car Maksimin je zatim pozvao 50 filozofa da javno pred narodom raspravljaju s Katarinom u pokušaju da je odvrate od kršćanske vjere.

„Katarina služeći se preodlično govorničkom vještinom, a još više poznavanjem filozofije i teologije s tolikom mudrošću odgovarala je na pitanja učenjaka filozofa da ih je brzo sve ušutkala. Tada

⁴ vlač. Živković, Andrija. 2005. *Gospodnje i svetačke propovijedi*. Đakovo.

je počela energično govoriti o jednom Bogu i kršćanskoj vjeri. Dokazivala je iz Svetog pisma opravdanost Kristove nauke i nitko joj se nije usudio suprotstaviti.“ (Živković 2005: 384)

Čuvši njezinu propovijed prosvijetljenu Božjom mudrošću, filozofi su bili ganuti i odlučili su se preobratiti na kršćansku vjeru. To je u caru izazvalo toliku srdžbu da je učenjake dao ubiti, a Katarinu zatvoriti u tamnicu gdje je ona bičevana i zatvorena 11 dana bez hrane. No, Bog je bio uz nju. Po jednoj je golubici Katarini slao hranu u tamnicu. Nakon par dana, posjetili su je carica Konstancija i prvi carev vojskovođa Porfirije. Katarina, puna nebeskog zanosa, poče im pričati o kršćanskoj vjeri i oni bivahu oduševljeni te su se oboje pred carem priznali kao kršćani. Car je hladnokrvno dao i njih ubiti. Car je nastavio navaljivati na Katarinu da se vrati na poganstvo, čak joj ponudivši krunu, no, ona ga je čvrsto odbijala. U tom je car odlučio sastaviti spravu za mučenje: četiri kotača s britkim noževima koji su se okretali jedan ka drugom i tako bi sjekli Katarinu na sitne komadiće. Kad se Katarina približila stroju, na znak svetoga križa on se raspade u stotine komada. Vidjevši to, Maksimin naredi da se Katarinu izvede izvan grada i da joj se odrubi glava mačem. Katarina je uvidjela da joj slijedi smrt pa se pomolila Bogu tražeći da je Krist čim prije uzme sebi te da ne dopusti da joj tijelo ostane u poganskim rukama. Kad biva ubijenom, duša joj odleti u nebo, a anđeli joj tijelo prenesu na goru Sinaj. Mučeničkom je smrću Katarina umrla oko 312. godine.

Budući da joj je tijelo sahranjeno na gori Sinaj, na tom je mjestu podignut samostan svete Katarine, koji je tamo još i danas.

Katarina se u kršćanskoj ikonografiji najčešće prikazuje s krunom na glavi (kraljevsko podrijetlo), palmom (simbol pobjede) te mačem (simbol mučeništva i pobjede). Nekad se tu nađe i knjiga kao simbol njezine učenosti.⁵ Katarina je zaštitnica najprije djevojaka i studenata, a potom i filozofa, znanstvenika, znanosti, đaka, pravnika, teologa, teologije i filozofije.

⁵ Dragić, Marko. 2006. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*. Sarajevo

Zadarska latinička prozna legenda

U hrvatskoj srednjovjekovnoj kulturi, koja je više nego često bila patrijarhalna i mizogina, prava je rijetkost čitati o učenoj ženi. O tome je upravo riječ u zadarskoj latiničkoj proznoj legendi o svetoj Katarini koja je zapisana/prepisana gotičkom latinicom u 15. stoljeću na zadarskom području. Tekst legende se izdao u I. knjizi *Starina* u seriji „Ogledi stare hrvatske proze“ pod naslovom *Život sv. Katarine*, a Jagić u uvodnoj bilješci za rukopis kaže da je krasno pisan na pergamentu u jednom kvaternionu, prvi i posljednji list smatraju se koricama, da je pismo gotsko, a „6 je nutarnjih sa svim ispisano; na svakoj strani imaju po 23 redka“ (Jagić 1869: 217). Pisana je narodnim hrvatskim jezikom za službu koludrica u samostanu benediktinki sv. Marije u Zadru, što je bilo uobičajeno za takve tekstove koji su bili namijenjeni ženskim samostanima. Redovnice su na dan sv. Katarine recitirale i stoga je tekst „podijeljen na lekcije s umetnutim versikulima i responsorijima koji najavljuju i komentiraju slijedeću fazu fabularnog događanja.“ (Hercigonja 1975: 287). Rukopis teksta je pisan iznimno lijepom gotičkom latinicom, na početku ima lijepe inicijale, vrlo je čitak, ali i na nekoliko mjesta oštećen. Za izvore zadarskoj legendi Fališevac navodi tekst iz Arechisa, *Zlatne legende* i Pseudo-Atanazija kojim se najviše bavio Josip Hamm u svojem seminarskom radu *Legenda o sv. Katarini iz Aleksandrije u našim starim spomenicima*, a definiranjem navedenih izvora za proznu legendu o sv. Katarini, potvrđuje se vjerovanje da „imamo ovdje pred sobom primjer hrvatske proze koja siže duboko u starinu.“ (Jagić 1869: 217).

Što se tiče sadržaja hrvatske latiničke legende o sv. Katarini, ona obuhvaća samo likove protagoniste, Katarinu i Maksimina. Ona potpuno izostavlja priče o Katarininu životu, i prije i poslije obraćenja na kršćanstvo, izostavljeno je i majčino nagovaranje na udaju te Katarinino uznesenje na goru Sinaj. Dunja Fališevac u svojem članku iznosi opise Katarine i Maksimina iz Jagićeva teksta:

„Tako je Maksentije, okrutan poganin i progonitelj kršćana, opisan odmah u prvoj rečenici, koja istodobno naznačuje i budući zaplet: „*Cesarujući Masentij, rimski cesar, sin Maximilian Augusta, koji s Deoklecianom cesarom mnoge krstijane poklal i pogubil biše, vere krstijanske cića u gradu Alexandrinskomu, strašne i žestoke zapovidi učini i položi po svih državah i rusazi cesarstva svoga, zapovidajući svim, ki u gospostvu njegovu pribivaju, da tako bogati, kako ubozi, imaju dojtji u tempal Boga njihova, i toti prikazati Bogu onomu izvrsita posvetilišća*“ (JAGIĆ 1869: 218).

I lik Katarine portretiran je kratko, u suprotnosti s Maksentijem: „*U rečenom gradu Alexandrinskomu biše nika divojčica, imenom Katarina, Koste kralja hći, ka imiše osamnadeste let od porojen'ja svojega. Divica*

izvrsitom i jedinom lipostju narešena, da mnogo veće ukripljena kripostju vere svete. Bi ova pomnjom zgoru rečenoga otca njeje svakoga nauka knjižnoga urehom izvrsitom urešena, a navlastito sedmimi nauci liberalskimi ili slobodnimi naučena.“ (JAGIĆ 1869: 218).“ (Fališevac 2010: 261).

Nakon predstavljanja protagonista na karakterističan srednjovjekovni način crno-bijelog profiliranja likova, priča slijedi linearnu strukturu od zapleta do kraja, kada Katarina umire mučeničkom smrti (Fališevac 2010: 261). Poznavanjem *septum artes liberales*, Katarina se ustalila kao jedna od rijetkih žena hrvatskog srednjovjekovnog teksta koja je dobila pravo na vlastito mišljenje i poučavanje, te pravo glasa (Fališevac 2010: 261-2). Koristeći se gramatikom, retorikom, dijalektikom, aritmetikom, geometrijom, astronomijom i glazbom, a najviše retorikom i dijalektikom kao sredstvima uvjerenja, Katarina jasno i pregledno argumentira kršćanstvo i potom uspješno preobraćuje 50 učenjaka kojima je Maksimin zadao da ju svojim poganskim poučavanjima odvedu od Boga.

„Sve navedeno – i činjenica da je Katarina žena, i to učena žena, i da svoje obrazovanje koristi za dokazivanje istinitosti kršćanskih uvjerenja, kao i da je njezina učenost motivacija za oblikovanje visoke stilske razine njezina iskaza, i činjenica da je njezin lik predstavljen kao lik žene koja svojim obrazovanjem uspijeva nadići muške likove, filozofe i mudrace – sve to legendi daje posebno značenje u kontekstu hrvatske srednjovjekovne književnosti.“ (Fališevac 2010: 264).

Zadarska latinička prozna legenda *Život sv. Katarine* iz 15. stoljeća zahvaća legendu o svetoj Katarini Aleksandrijskoj, koja je predstavljena kao mudra i učena žena, što pokazuje da je to jedan od zaista rijetkih dokaza da kultura srednjega vijeka nije bila mizogina, kako se često zaključuje sudeći po nekim drugim tekstovima, nego da je bila i više nego sklona prihvaćanju mudre i obrazovane žene (Fališevac 2010: 275). Naglasak je u zadarskoj latiničkoj proznoj legendi na sedam slobodnih vještina (gramatika, retorika, dijalektika, aritmetika, geometrija, astronomija i glazba) koje je Katarina posjedovala, a koje su joj iznimno pomogle u argumentiranju 50 poganskih filozofa. Najviše su tom argumentiranju doprinijele vještine retorika i dijalektika kao sredstva uvjerenja do te mjere da je uspješno preobratala svih 50 poganskih filozofa pa čak i samu Maksiminovu kraljicu.

Versificirane legende

Lik svete Katarine ne pojavljuje se samo u proznim legendama, već i u onima u stihu. Neke se versificirane legende o sv. Katarini nalaze u *Korčulanskoj pjesmarici* iz 15. stoljeća i u *Budljanskoj pjesmarici* iz 17. stoljeća. Lirske pjesme o Katarini pjevaju o smrti njezinog oca, zaljubljanju poganskog kralja u Katarinu, kraljevom pokušaju da zavede Katarinu u poganstvo i njezinom odbijanju te naposljetku i njezinoj smrti.

Jedna od takvih pjesama koje Hrvatice i Hrvati i danas u raznim krajevima pripovijedaju (Dragić 2011: 272) jest:

„Sveta Kato bolesnice,
bole l' te one rane
što su nožin isparane
i dušon isparane?“
Prosili je svi su kralji
i ostali generali.
Kralj je uze zarukovat,
pa je vodi niz dvorove.
Nutka lipi dvora,
nakićenih, narešenih.
„Al' se voliš moja ljuba zvati,
ali voliš deset godina
u tamnici tamnovati?“
„A ja volim i devet godina
u tamnici stati,
neg' se tvoja ljuba zvati!“
„Brže sluge poletite,

*pa tamnicu otvorite,
u nju Kaju zatvorite!“
Tu izišlo brzo godinicu dana.
„Brže sluge poletite,
pa u tamnicu otvorite,
Kaji kosti izbacite,
nek' se sunca nagrijaju
i miseca nasijaju.“
Brže sluge poletile,
pa tamnicu otvorile.
Kad su sluge pred tamnicu,
sva tamnica ko' Danica.
Kaja kleči ko' Divica,
ona bile knjiga štije.
anđel joj sviću svitli.
Brže sluge poletile,
pa se kralju kazivale.
Kralj sve nije virova,
nego otiša pa vidija.
Kad je kralj pred tamnicu,
sva tamnica ko' Danica.
Kaja kleči ko' Divica,
ona bila knjige štije,
anđel joj sviću svitli.
Kralj je uze zarukovat,
pa je vodi u dvorove.*

„Nutmaj lipi dvora,
nakićenih, narešenih.
ali voliš na mač stati,
al' se voliš moja ljuba zvati?“
„I ja volin na mač stati,
neg' se tvoja ljuba zvati!“
„Brže sluga poletite,
pa vi mače naoštrite
na nji Kaju navalite!“
Brže sluge poletile,
pa mače naoštrile
na nju, Kaju navalile.
Kaja klekla na kolina,
moli Boga Gospodina:
„Pusti, Bože malo groma,
da ubije kralju kola!“
I pušta Bog malo groma
da ubije kralju kola.
Tu ne pade kapi krvi,
već tu pade kapi mlika.
Eto svitu svemu lika.
„Mene Isus zarukova,
ni prstenom ni jabukon,
zadanija svojon paron.“
Amen.“ (Dragić 2011: 272-4)

Pjesma se može podijeliti na tri dijela. Prvi dio govori o vjericima koji se obraćaju sv. Katarini s pitanjem „*bole l' te one rane*“ te o njezinoj ljepoti i proscima koje je imala: „*Prosili je svi su kralji/i ostali generali.*“ (Dragić 2011: 272). U drugom je dijelu riječ o prosidbi poganskog kralja koju Katarina odlučno odbija i time završava u tamnici na devet godina. No, nakon samo godinu dana kralj šalje slugu po njezine kosti, ali ona je živa i pored nje je anđeo. Treći dio se bavi ponovnom prošnjom Katarine, koju ona ponovno odbija. Ovaj put za kaznu kralj naređuje slugama da naoštre mačeve. Ono što je bilo od velike važnosti za usmene legende jest da su one lako pamtljive. Tako ova versificirana legenda obiluje tehnikama koje su „svojevrsne usmenoj književnosti koje omogućuju lakše pamćenje, ali i reproduciranje stihova“ (Dragić 2011: 274), a neke od njih su epiteti u opisu dvora (*lipi dvora/nakićenih, narešenih*), ponavljanja (*Brže slugu poletite/tamnicu otvorite; Ona bile knjige štije/anđel joj sviću svitli; Sva tamnica ko' Danica/Kaja svitli ko' Divica*) i sintaktički paralelizmi (*Al' se voliš moja ljuba zvati/ali voliš devet godina u tamnici tamnovati?/a ja volim i devet godina/u tamnici stati/neg' se tvoja ljuba zvati!; Pa mače naoštrite/Pa tamnicu otvorite*). Pjesma završava amenom.

Jedna je legenda sačuvana u Prološcu Donjem kod Imotskog usmenom komunikacijom:

*„Sveta Kate vlasti i oblasti,
pošalji nam svete masti.
Da se masti namažemo,
da se grija pokajemo.
Umri Kati otac kralj,
osta Kata sirotica,
svih kršćana pomoćnica.
Kad to začu Šećer kruna,
pa on ode toj kraljici,
svitloj zvizdi, toj danici.
Majka Katu dozivala:
„Kćeri moja, Kate sveta,
tebe gleda srića tvoja,*

Srića tvoja, Šećer kruna. “

Ljuto Kata odgovara:

„Biž' od mene, majko stara,

ja se neću udavati,

niti u grij upadati. “

Kad to začu Šećer kruna,

pa on slugam naređuje:

Brzo sluge poletiše,

u tamnicu nju metnuše.

Neka tamni dvanaest dana,

sve tamneći, ne jedući.

Tamni Kata dvanaest dana,

ne idući, ne pijući.

Šećer kruna naređuje:

„Od tamnice vrata otvorite.

Iz tamnice kosti izbacite. “

Od tamnice vrata otvoriše,

sva tamnica sjaje ko danica.

Sidi Kata kano sunce,

na krunicu Boga moli,

a kod Kate križ, vode i soli.

Tada sluge poletiše,

Šećer kruni kazivaše.

Šećer kruna govoraše:

Brzo sluge poletite,

iz tamnice ju izbacite.

*Na kola je vi bacite,
na britvam' je raznesite. “
Brzo sluge poletiše,
na kola je postaviše,
na britvam je raznesoše:
Isus Kati govorio:
„Trpi, Kate, muku za me,
trpio sam i ja za te.“
Bog po sve vike vikova,
amen.“ (Dragić 2011: 275-6).*

Ova je legenda kraća, ali se ne udaljava previše od već poznate tematike. Ako se opet dijeli na tri dijela, može se reći da u prvom dijelu pjesme vjernici mole Katu da im pošalje svete masti kako bi se odriješili grijeha i utvrđuje se da je Katarini umro otac. U drugome dijelu Šećer kruna saznaje za smrt njezina oca i dolazi ju prositi, što Katarina odbija, a kralj ju zatvara u tamnicu na dvanaest dana bez hrane i vode, te naređuje slugama da donesu njezine kosti. U trećem i posljednjem dijelu Kata živa sjedi u tamnici koja „*sjaje ko danica*.“ i pored nje su križ, voda i sol. Kralj naredi da ju stave na kola s britvama i tad joj se Isus javi i moli ju da trpi muke za Njega kao što je On trpio muke za nju. Ova, kao i prethodna pjesma, završava amenom.

Ova se legenda od prve razlikuje najviše po periodu tijekom kojeg je Katarina bila utamničena; dvanaest dana za razliku od godine dana u prvoj pjesmi. Također, u ovoj se pjesmi pojavljuje Isus, za razliku od prve u kojoj Bog šalje gromove kako bi pomogao Katarini. Ono što se ponavlja u obje pjesme jest usporedba tamnice sa zvijezdom Danicom.

Još je jedna legenda sačuvana i u zadarskome kraju:

*„Sveta Kaja, sveta bila
pa se ne ti udavati,
ni za grije poznavati.*

*Seser prosi na sve strane,
od otalen Irudane.
„Vidiš tute vaik stati,
neg se moja žena zvati.“
„Volim ode vaik stati
neg' se tvoja žena zvati.
Mene j' Gospa zaručila,
a Isus mi prsten dava
da ga nosim u raspašću.“
Kad je kralj razumija,
on je slugan naredija:
„Ajte, sluge, odšetajte
i kola naperite
i ustre naoštrite
i Kaju na ustre raznesite
i u tavnicu je stavite.
Neka tavni devet ravni.“
Kad se navršilo devet
godinica ravni:
„Ajte, sluge, odšetajte,
one kosti izvadite.
nek' se sunca nasunčaju
i miseca nagledaju.“
Kad su sluge došle prid tavnicu,
sva j' tavnica ka danica.
U njoj sidi Kaja ka divica,*

*Misecon se opasala,
zvizdon kapu napuljala.
anđeli joj svićon svitle.
Prid njon puna trpezica,
kruva pribiloga
i mesa debeloga.
Kad su tako opazile,
sluge natrag usprednile.
„A, moj kralju, gospodaru,
da ti kažem jedno čudo.
Kad smo došli pred tavnicu,
sva tavnica ka danica.
U njoj Kaja ka divica,
anđeli joj svićon svitle,
a ona bile knjige štije.
Misecon se opasala,
zvizdon kapu napuljala.“
Kad je kralj razumija,
on je sluga naredija:
„Ajte, sluge, odšetajte
i vi peć ugrijte,
Kaju u peć zaprećite.“
Kad to Kaja oču,
Kaja Boga zavapija:
„Bože mili, ako gine tilo moje,
nek' ne gine duša moja.*

*Al' ti pusti tio rosu,
da zaladi oganj vatre. “
Kad joj ništa ne mogaše,
u more je uvališe,
a oko nje se anđeli savijaše,
na nebesa je odnesoše.
Sine Božji, budi 'valjen
Po sve vika. Amen.“ (Dragić 2011: 276-8)*

Ponovnim dijeljenjem na tri dijela, može se reći da se u prvom dijelu izjavljuje da se Katarina nije htjela udavati niti biti u grijehu, a Seser ju je prosio, što je ona odbijala. Kad je kralju rekla da ju je Isus zaručio, naredio je da ju zatvore u tamnicu. U drugom se dijelu saznaje da je prošlo devet godina od Katarinina utamničenja i kralj ponovno naređuje da se donesu njezine kosti, a pri ulasku u tamnicu, sluge vide da je „*sva tavnica ka danica*“, kao i u prethodne dvije pjesme. Katarina je živa, pored nje sjede anđeli, a ispred nje je trpeza s kruhom i mesom. U trećem i posljednjem dijelu sluge prepričavaju što su vidjeli i kralj naređuje da se Katarinu stavi u peć i ispeče, a ona moli Boga da joj duša ne gine ako već tijelo mora. Oni ju bacaju u more i anđeli Katarinu uznesu na nebo. Pjesma završava hvalom i, kao i posljednje dvije, amenom.

U svrhu lakšeg pamćenja pjesme, koriste se ponavljanja; u dijelu opisivanja što sluge vide kad uđu u tamnicu i gotovo od riječi do riječi isto kad sluge kralju prepričavaju što su vidjele pri ulasku u tamnicu. Također se ponavljaju usporedbe tamnice sa zvijezdom Danicom i Kate s djevicom (*tavnica ka danica, Kaja ka divica*).

ZAKLJUČAK

Činjenica je da je kult svete Katarine raširen i danas po cijeloj Hrvatskoj. Od davnina se sv. Katarina štivala, što u svijetu, što u Hrvata. Od usmenih legendi sve do pisanih, sv. Katarina ostala je jedna od dražih svetica, možda i svetaca općenito, za hvaljenje. Poštovanje prema sv. Katarini vidljivo je pokazano u zadarskoj latiničkoj proznoj legendi o sv. Katarini iz 15. st. gdje je ona prikazana kao vrlo učena žena. Osim prozne legende, zastupljene su i versificirane legende o sv. Katarini koje, iako različito oblikovane, govore o životu, vjeri i smrti sv. Katarine. Budući da je, prije nego što je skončala na tako mučenički način, u raspravi pobila čak 50 poganskih učenjaka kralja Maksimina, ona ostaje studentima, znanstvenicima, filozofima, teolozima, a napose ženama, vječna inspiracija.

LITERATURA

Brajdić, A. M. 2021. *Usporedba hrvatskih i ruskih svetačkih legendi*. Zagreb: Filozofski fakultet (Diplomski rad).

Dragić, M. „Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini.“ *Hum*, sv. 7, 2011., str. 260-286.

Dragić, M. 2006. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*. Sarajevo: Matica hrvatska.

Fališevac, D. „Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi.“ *SLOVO*, sv. 60, 2010., str. 255-277.

Hercigonja, E. 1975. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 2, *Srednjovjekovna književnost*. Zagreb: Liber-Mladost.

Jagić, V. *Ogledi stare hrvatske proze: Život sv. Katarine*. Starine JAZU, knj. I, 1869., str. 216-224.

Jolles, A. 2000. *Jednostavni oblici*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske.

Kekez, J. 1988. *Prva hrvatska rečenica*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Perić-Polonijo, T. *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 1, *Usmena i pučka književnost*, Zagreb: Liber-Mladost, 1978., 662 str. (Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost*, str. 7-353. i 641-651.). *Narodna umjetnost*, vol. XVII/1, 1980., str. 349-354. (Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/52897>)

Vlč. Živković, A. 2005. *Gospodnje i svetačke propovijedi*. Đakovo: Karitativni fond UPT „NE ŽIVI ČOVJEK SAMO O KRUHU“

Mrežni izvori

Hagiografije. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 11.7.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/hagiografije>>

Legenda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (3.12.2022.) <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35853>>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Katarina_Aleksandrijska. (3.12.2022.)

<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1266/usmena-knjizevnost>. (3.12.2022.)